

27.06x27.28	1/3	1 עמוד	ידיעות אחרונות - 24 שעות	17/03/2014	41578634-8
המרכז האקדמי למשפט ועסקי - 26330					

כנסו בפנים

שליש מהמשפטים הפליליים במדינה מסתיימים בעונש מאסר בכלא – עלייה של 50 אחוז תוך עשור. התוצאה: מספר האסירים והעצורים בישראל זינק משמעותית בשנים האחרונות והגיע לפסגה בהשוואה למדינות המערב. מצד שני, בתי הכלא קורסים וצרים מלהכיל את כולם. זו הדרך להילחם בפשע?

6

יהודה שוחט

27.22x31.73	2/3	עמוד 6	ידיעות אחרונות - 24 שעות	17/03/2014	41578789-9
המרכז האקדמי למשפט ועסקי - 26330					

גרוע יותר מכלא

יהודה שוחט

יותר עצורים, הרבה יותר משפטים שמסתיימים במאסר, וצפיפות שחרגה כבר מזמן מגבולות האנושי והסביה. לא שמגיע להם פרס, אבל מצוקות האסירים בישראל היא פצצה מתקתקת עם השלכות חברתיות מדאיגות. עתירה חדשה שהוגשה בנושא חושפת: במדיניות ענישה ותנאי כליאה, ישראל היא מדינת עולם שלישי

רונן (שם בדוי) הוא לא הצדיק הכי גדול בארץ. גם אם היה מעדיף לראות בעצמו רובין הוד, שלוקח מהעשירים ומעביר לעניים, בשפה משפטית מכובסת לעבירה שביצע קוראים "פשיעה כלכלית". כלומר, גנב מהדרור הח"דש. לכל בר דעת, כולל לו עצמו, היה ברור שהוא ראוי לעונש, "אבל ספק אם משהו באמת חושב שהגיע לי לשבת בצינוק", הוא אומר. "כי איך עוד היית מגדיר תא קטן צפוף, מצחין, שבקושי אפשר לזוז בו? איך מצפים שאשמור על שפיותי ואחזור למוטב אחרי חוויה מערערת כזאת?"

הצפיפות בבתי הכלא מעסיקה לא מעט את רשויות החוק, המשפט והביקורת בישראל. כולם יודעים שזה לא בסדר, שזה נוגד את חוקי היסוד הנוגעים לזכויות הפרט והאזרח וגם את הדין הבינלאומי. כבר הוקמו לא מעט ועדות בנושא משנות ה-70 ועד היום, אבל בפועל דבר לא נעשה והמצב רק הולך ומחמיר. עכשיו מגיעה הסוגיה הזו לפתחו של בית המשפט העליון בזכות עתירה יוצאת דופן, שדורשת להורות למדינת ישראל לפתור את המחדל לאלתר.

קלה הדרך לכלא

מהעתירה, שהגישו יחדיו האגודה לזכויות האזרח בישראל, המרכז האקדמי למשפט ול-

עסקים ברמת-גן וארגון רופאים לזכויות אדם, עולים נתונים מעניינים גם לגבי מצוקת הצ"פיות בבתי הכלא וגם לגבי נתוני הכליאה בישראל. אם בשנת 2002 היו בישראל 10,922 אסירים, בשנת 2012 עלה מספרם ל-20,195. ויש לכך שתי סיבות עיקריות: הראשונה היא העלייה החדה במספר האסירים הביטחוניים מאז האינתיפאדה השנייה – בשנים 2000-2006 טיפס מספרם מכ-900 לכ-9,500 אסירים, בעוד שנוספו מתקני כליאה שיכולים לאכלס רק 6,000 אסירים חדשים.

הסיבה השנייה מטרידה אף יותר: על פי הרווח האחרון של הסנגוריה הציבורית, שיעור הכליאה בישראל בשנת 2013 עמד על כ-0.18 אחוז מכלל האוכלוסייה, ללא האסירים הביטחוניים. מדובר בשיעור גבוה משמעותית ביחס לרוב המדינות הדמוקרטיות, מלבד ארה"ב. מדובר בפועל על 185 אסירים על כל מאה אלף איש, אם מתעלמים מהאסירים הביטחוניים (ר-248 למאה אלף כולל הביטחוניים). נתון גבוה מאשר במדינות כמו טורקיה (171), רומניה (156), ובווראי מדינות מערב אירופה – 108 באיטליה, 101 בצרפת, 82 בשווייץ, 80 בגרמניה, 67 בשוודיה – ויפן (54).

זאת ועוד: אחוז ההרשעות הפליליות שהי סתיימו בעונשי מאסר בפועל עלה בעקבות 22 אחוז בשנת 2000 עד ל-32 אחוז בשנת

2009, והנתון ממשיך לעלות. כלומר, שלישי מההרשעות הפליליות בישראל מסתיימות במאסר, גם כשמדובר בעבירות קלות יחסית ותקופות הכליאה קצרות. לצד הגידול במספר המאסרים חל גידול ניכר גם במספר המעצרים: מ-40,345 מעצרים בשנת 1998 ל-60,325 מעצרים בשנת 2010. על פי הרווח השנתי של השב"ס, עוד צפוי גידול מתמיד של כ-300 אסירים פליליים בשנה.

"שיעורי הכליאה בישראל הם מהגבוהים בעולם המערבי", אומר עו"ד ישי שרון, עוזר משפטי לסנגור הציבורי ואחד מעורכי הרווח. "גם אחוז ההרשעות שמסתיימים במאסר בפועל עלה משמעותית בעשור האחרון, ומקרים רבים שבעבר לא הוטלו עליהם עונשי מאסר מס-תיימים כיום בכלא. במקביל חלה עלייה חדה במספר המעצרים, בעיקר מעצרים עד תום ההליכים – למרות שלפי נתוני המשטרה שיעורי הפשיעה בישראל נמצאים במגמת יציבות ובחלק מהעבירות אף בירידה".

לעלייה בשיעורי הכליאה יש השלכות מעבר לבעיית התפוסה בכלא?

"בארה"ב, שיאנית הכליאה, המדיניות הזו לא רק שלא הובילה לירידה בפשיעה, אלא גרמה לנוקים חברתיים ולפגיעה באוכלוסיות מוחלשות. לכן לא מפתיע ששר המשפטים האמריקאי הצהיר שיבחן מחדש את מדיניות

41578796-7	17/03/2014	ידיעות אחרונות - 24 שעות	עמוד 7	3/3	27.73x33.57
המרכז האקדמי למשפט ועסקי - 26330					

מה הם היו אומרים: "לא צריך לחכות עד שנטבע כדי לחשוב על הסכנה" | בלטסר גרסיאן

עו"ד ישי שרון: "מקרים רבים שנבעו לא הוטלו עליהם עונשי מאסר מסתיימים כיום בכלא. במקביל חלה עלייה חדה במספר המעצרים – למרות שלפי נתוני המשטרה שיעורי הפשיעה בישראל נמצאים במגמת ירידה"

עונשי מאסר במקרים מסוימים, להגדיל את מספר החנינות ולהגביל את הבקשות החדשות למאסה. בעבר (1992) כבר הכיר בית המשפט העליון בכך שראוי להביא את תנאי המעצר הקשים כאחד השיקולים בדיון במעצרו של אדם, ולעיתים יכול הדבר לשמש כשיקול לשחרור ממעצר. לדברי עו"ד סיגל שהב מהקליניקה לזכויות חשודים, נאשמים, עצורים ואסירים במרכז האקדמי למשפט ולעסקים, "מחקרים העוסקים בתנאי המחיה בכלא מלמדים שלתנאי המחיה בתאים ובכלל זה לצפיפות בתא יש השפעה משמעותית על יכולת השיקום של האסיר ועל סיכויי להיחלץ ממעגל הפשיעה. מחקרים מצאו שככל שתנאי הכליאה קשים יותר, קיים סיכוי גבוה יותר שהאסיר יחזור לבצע פשעים לאחר השחרור".

"חומות הכלא אינן צריכות להפריד בין האסיר לבין צלם האנוש", כתב בעבר שופט בית המשפט העליון אהרן ברק. "בית סוהר אסור לו שיהפך למכלאה, וחדר האסיר אסור לו שיהפך לכלוב. עם כל הקשיים הכרוכים בדבר, חברה מתורבתת חייבת לשמור על רמה אנושית מינימלית של תנאי מאסה. לא נהיה אנושיים אם לא נבטיח רמה אנושית לאסירים שבחברתנו".

משירות בתי הסוהר נמסר בתגובה: "העתירה הנדונה טרם הונחה על שולחננו. לכשתתקבל תיבחן ומענה שב"ס יוגש כמקובל לבית המשפט".

לדברי עו"ד אן סוצ'ו מהאגודה לזכויות האזרח, "הצפיפות בבתי הכלא הפכה את השהות בהם לחוויה משפילה ובלתי אנושית. העובדה שאדם עבר על החוק, עדיין אין משמעה שניתן למנוע ממנו תנאי מחיה בסיסיים. יש אסירים ועצורים שנאלצים להעביר את מרבית יומם במיטתם כיוון שהתא צפוף מדי, והסיבה לכך היא מחיר מתמשך של שב"ס והממשלה".

במהלך השנים נעשו כמה וכמה ניסיונות לשנות את המצב, אך ללא הועיל. הבעיה העיקרית, כמו תמיד, היא היעדר תקציב. כלומר, תיעדוף אחר של הממשלה. לכן דורשים העותרים מבית המשפט להורות למדינה, בין השאר, לעכב ביצוע

בישין – אבל יש בהם גם עברייני צווארון לבן או פושעים קטנים, ובכל מקרה גם לאסירים הכבדים מגיעות זכויות בסיסיות. לא שמגיע להם פרס, אבל מחקרים מוכיחים שהצפיפות פוגעת אנושות במאמצי השיקום של האסירים, וזה כבר אינטרס מובהק של המדינה.

"כתוצאה משטח המחיה המצומצם המוקנה לו, האסיר נאלץ פעמים רבות לקיים את כל שגרת יומו במיטתו, ובכלל זה לאכול בה, ללא יכולת כמעט להתהלך בתא וללא אפשרות למספר אסירים לעמוד בו זמנית בחלל המצומצם שנותר בתא, נכתב בעתירה. "מעבר לפגיעה הקשה בזכותם של אסירים לכבוד, לשלמות הגוף ולפרטיות, בעניינם של מרבית האסירים עולה הפגיעה כדי ענישה אכזרית, בלתי אנושית או משפילה". גלעדה הלמן, שפיקדה בעבר על שני מתקני כליאה והייתה קצינת אסירים מחוזית בשב"ס, מתארת בעתירה מציאות כמעט בלתי נתפסת. "בחלק גדול מהתאים הצפיפות הייתה גדולה כל כך, עד כי לא היה מקום להכניס שולחן או כיסא לתא ואסירים נאלצו במקרה כזה לאכול כשהם ישובים על המיטות שלהם והצלחת על הברכיים, או שהם נאלצו לריב על מעט המקום הפנוי שקיים", אמרה. "תנאי הצפיפות הקשים בהם נתקלתי השפיעו לרעה גם על ההיגיינה של האסירים, שנדבקו יותר במחלות שונות כמו גרדת, סקביאס ועוד".

גם בני נוה, שעבר במשך כחצי יובל בשב"ס בתפקידים בכירים והיה אחראי על הכנת תוכניות לשיפור המצב, הצטרף לעתירה נגד המדינה. "בהיעדר השקעה תקציבית רצינית ובנייה מסוימת של מקומות כליאה חדשים, אין אפשרות להקל על הצפיפות באופן משמעותי בעתיד הנראה לעין", נכתב בתצהיר שכתב. "חלק מהתקנים נבנו בשנות ה-50 וה-60 ואף לפני כן, בסטנדרטים בלתי ראויים. חלקם הוסבו למטרה זו מיעוד אחר – תחנות משטרה (כלא איילון וכלא השרון), אורוות ומחסני טבק (כלא דמון). חלק מהתקנים אינם ראויים לאכלוס בני אדם (בעיקר דמון)".

המתח, הצחנה

ב', ששהה במשך כחצי שנה באגף 4 בבית כלא כרמל יחד עם תשעה אסירים נוספים, תיאר את תקופת כליאתו: "גורל החרד היה כזה שאם שלוי שה אנשים יורדים מהמיטה ועומדים במרכזו, לא ניתן לזוז", אמר. "בחדר היו חמש מיטות קומתיים, עשר ארוניות ברזל להחזקת חפצי האסירים ועוד ארונית אחת להחזקה משותפת של מוצרי קנייני נה. בתוך החדר היו שירותים וכל פעם שמשהו עשה את צרכיו החדר התמלא בסירחון קשה. הוחזקו שם 19 שעות ביממה, סגורים. את רוב הזמן העברנו בשכיבה במיטות. אסירים רבו באופן קבוע ביניהם בגלל הצפיפות והמחנק".

תחושה דומה מעביר ו', שהיה עצור בבית המ' עזר ניצן. "שהיתי באגף 2 בתא עם עוד שבעה עצורים", אמר. "הצפיפות היתה קשה וגרמה למיתח רב בין האסירים. בתוך עשרה מ"ר של החדר יש גם שירותים ומקלחת של שני מ"ר, והשימוש בהם מסריח את חלל החדר. בתקופה שהוחזקתי בתא היה הקיץ. החום היה קשה מנשוא והסירחון והמחנק היו בלתי נסבלים".

במחקר שהוזמן על ידי שב"ס נבחנו הסיבות העיקריות לאליומות בבתי הסוהר, ונמצא כי סכי סוך על רקע תנאי מחיה מהווה גורם עיקרי לאלימות. "הצפיפות גרמה לכך שכל בעיה הכי קטנה הפכה למריבה והכניסה מתיחות", תיארה גלעדה הלמן את הנעשה בבתי הכלא בתקופת שירותה. "וכשיש מתח ואלימות, גם הענישה של ההנהלה כלפי האסירים היא יותר חמורה בלית ברירה".

צילום: שאטרסטוק

הענישה, מתוך הבנה שלאינפלציה בכליאה יש השלכות חברתיות שליליות".

דיבור צפוף

ובעוד מספר האסירים גדל, שטחי המחיה שלהם בכלא הולכים ומצטמצמים. הסטנדרט המ' קובל במדינות המערב עומד על 8.8 מ"ר לאסיר בממוצע. הסטנדרט שקבע השב"ס עצמו עומד על 6.5 מ"ר לאסיר. והנתון בפועל? 3.01 מ"ר לאסיר, כשבע מהאסירים מוחזקים בתנאי צפיפות של פחות מ-2.5 מ"ר לאסיר. לשם השוואה, בהולנד ובדנמרק לכל אסיר יש 12 מ"ר בממוצע, בשוודיה ובבלגיה עשרה מ"ר, באירלנד, גרמניה ואיטליה תשעה מ"ר והממוצע המערבי בכלל עומד על 8.8 מ"ר.

הצפיפות מתבטאת גם במספר האסירים הגדול בתאים: תקנות בתי הסוהר קובעות כי מספר האסירים בתא לא יעלה על ארבעה, אבל לפי נתוני שב"ס, 85 אחוז מהאסירים מוחזקים בתאים של ארבעה ומעלה, ומתוכם 43 אחוז מוחזקים בתאים של למעלה מתשעה אסירים. נתונים אלה מציבים את ישראל הרחק מאחור לא רק ביחס למדינות מפותחות, אלא גם ביחס למדינות בעולם השלישי.

אז נכון, חלק גדול מאותם אסירים הם חלאות המין האנושי – רוצחים, אנסים ושאר מרעין